Nationaal Park Drentsche Aa

Impuls Nationaal Park Drentsche Aa 2021 - 2023

Een tussentijds verslag van de eerste twee jaren

Rijksoverheid

provincie Drenthe

Intro

Het Nationaal Park Drentsche Aa heeft een driejarige subsidie ontvangen voor een kwaliteitsimpuls 2021 - 2023 om invulling te kunnen geven aan de Standaard voor Nationale Parken Nieuwe Stijl. Landelijk heeft het ministerie van LNV hiervoor per nationaal park geld (maximaal 50%) beschikbaar gesteld. De andere helft is door Provinciale Staten van Drenthe beschikbaar gesteld vanuit de begroting 2021.

In dit project zijn een aantal samenwerkende partners aan de slag met onderstaande onderwerpen om daar in gezamenlijkheid verder invulling aan gaan geven. Het project is gestart tijdens het proces voor het opstellen van het Beheer-, Inrichtings- en Ontwikkelingsplan Drentsche Aa (2021 - 2030). Een nieuwe (3e) versie waarin de ambities voor het Nationaal Park Drentsche Aa opnieuw zijn verwoord en per thema zijn uitgewerkt in een concreet streefbeeld, operationele uitwerking en argumentatie en maatregelen. Met uiteraard de check in hoeverre het Nationaal Park Drentsche Aa voldoet aan de standaard voor de gebiedsaanduiding Nationaal Park Nieuwe Stijl.

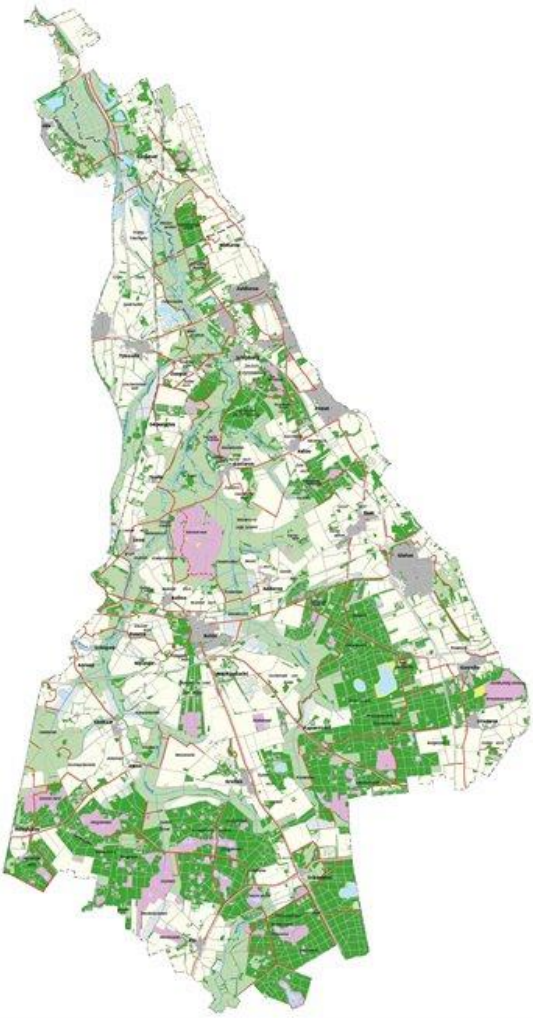

Verbindingen deelprojecten met de Standaard

Dit project bestaat uit vier deelprojecten. Alle projecten zijn gericht op de kwaliteitssprong van de Nationale Parken welke omschreven zijn in de ‘Standaard gebiedsaanduiding nationaal park’. Hoewel in deze aanvraag niet expliciet aan de orde, is het unieke eigen watersysteem - van brongebieden in het zuiden tot de benedenloop in Groningen - de basis voor de ecologische samenhang en natuurlijke processen in het Nationaal Park Drentsche Aa.

Bovendien vergroten we de aantrekkelijkheid van het gebied voor wonen en recreëren. De betrokkenheid van inwoners bij natuur en landschap in de directe omgeving is ook een belangrijk doel. Natuurgebieden worden met elkaar verbonden via landschapselementen, fiets- en wandelpaden. Het afwisselende landschap van natuur, dorpen en agrarisch perspectief is een belevenis voor bezoekers.

Website met projectpagina’s

Via de website van het Nationaal Park Drentsche Aa zijn alle projectpagina’s van de vier deelprojecten te bereiken.

1. Deelproject Duurzaam Toerisme Nationaal Park Drentsche Aa

In het Drentsche Aa gebied werkt Recreatieschap Drenthe momenteel aan het project 'Duurzaam toerisme'. Dit project heeft als doel een aanpak voor duurzaam toerisme uit te werken en concreet te maken voor verschillende thema's:

- Organisatie & verbinding en zichtbaarheid van het Nationaal Park.
- Beleving en ervaring van het Nationaal Park (toegangspoorten, infrastructuur en parkbeleving).
- Gastheerschap (hoe meer ondernemers te bereiken om het verhaal uit te dragen).
- Samenwerking agrarische sector, voor meer agrarische beleving in het Nationaal Park.

Het bestaande Bezoekersmanagementplan Drentsche Aa (2019), de Merkgids (2020) en de Landschapsvisie (2016) zijn belangrijke vertrekpunten. Het project wordt begeleid door een werkgroep met vertegenwoordigers van UNESCO Global Geopark De Hondsrug, IVN/Nationaal Park, ondernemers, Staatsbosbeheer, gemeenten Aa en Hunze, Tynaarlo en Assen, Marketing Drenthe en Hondsrug Drenthe.

Stakeholdersessies en plannen aanbieden aan het Overlegorgaan

Om de aanpak uit te werken zijn er het afgelopen jaar sessies met stakeholders geweest. Hierin is stil gestaan bij de interesses en natuurbeleving van de gewenste doelgroepen van de Drentsche Aa. En hoe daar per doelgroep zo goed mogelijk op in te spelen met het recreatief aanbod en de marketingcommunicatie, rekening houdend met de bijzondere waarden en leefbaarheid in het gebied.

Ook is gesproken over de wijze van samenwerken vanuit het Nationaal Park rondom deze onderwerpen met UNESCO Global Geopark De Hondsrug, ondernemers, Staatsbosbeheer, gemeenten, Marketing Drenthe en Hondsrug Drenthe. De komende periode worden de kansen voor meer samenwerking met de agrarische sector verkend om de agrarische beleving in het park te vergroten.

De uitkomsten van de sessies worden verwerkt in een plannen van aanpak voor de verschillende thema's. Deze plannen worden later dit jaar aangeboden aan het Overlegorgaan van het Nationaal Park met het advies de plannen uit te voeren.

Een project van Stichting Cultuurtoerisme Drenthe
Recreatieschap Drenthe werkt samen met adviesbureau SWECO aan dit project ter ondersteuning van de Stichting Cultuurtoerisme Drenthe. Deze stichting is projecteigenaar en penvoerder van het project op verzoek van het Overlegorgaan Nationaal Park Drentsche Aa.

Nationale Parken Nieuwe Stijl
Aanleiding voor het project is het feit dat het Nationaal Park Drentsche Aa toewerkt naar de aansluiting bij 'Nationale Parken Nieuwe Stijl'. Onderdeel hiervan is het volgen van een strategie voor duurzaam toerisme. Duurzaam toerisme is een vorm van toerisme die bezoekers een kwalitatief hoogwaardige en betekenisvolle beleving levert, bijdraagt aan behoud en bescherming van de natuur- en cultuurwaarden, de lokale gemeenschap ondersteunt en bijdraagt aan de kwaliteit van leven en de lokale economie.

2. Deelproject Transitie Landbouw Drentsche Aa (i.c.m. Proeftuin NIL – Agenda BBND)
Welke mogelijkheden biedt NIL eigenlijk? Dat zoeken we uit!

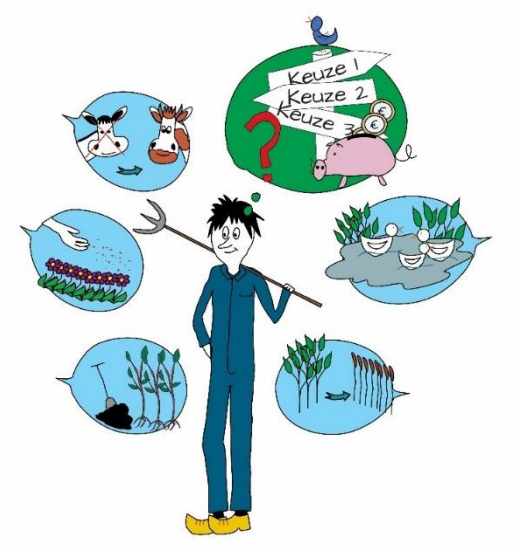

Project Transitie Landbouw is een traject waarin we vooral veel zaken uit kunnen zoeken en project Proeftuin NIL richt zich op de uitvoering van experimenten op de landbouwpercelen. Proeftuin NIL Drentsche Aa is onderdeel van de kansrijke gebieden aanpak uit de Boer Burger Natuur Drenthe (BBND). Beide projecten zijn aan elkaar gekoppeld om zo een breed beeld te kunnen vormen over Natuurinclusieve landbouw (NIL). De projecten richten zich op de kansen voor productieve maatregelen NIL.

Penvoering:	Agrarische Natuur Drenthe
Projectleiding	Sikke Meerman en Geertje Enting
Uitvoering	CLM Advies en Onderzoek
Looptijd	2021-2022-2023 | In verband met de Coronamaatregelen zijn de projecten in februari 2022 van start gegaan.

Project doelen
Het doel van Transitie Landbouw is om samen met de landbouw en gebiedspartijen in het Drentsche Aa gebied te zoeken naar mogelijkheden voor inpassing van praktische en haalbare productieve maatregelen om meer biodiversiteit te integreren in de bedrijfsvoering. Het gaat hierbij om winst voor de ondernemer (waarde(ring) van producten of diensten) en de omgeving, bodem, water, landschap en natuur (soortenrijkdom vergroten).
Het doel Proeftuin NIL is om samen met boeren kennis en ervaring op te doen door het uitvoeren van de praktische en haalbare productieve NIL maatregelen. Er zijn 7 boeren (akkerbouwers, veehouders en gemengd) geworven die een perceel akker- of grasland voor een gezamenlijke oppervlakte van tenminste 20 ha inrichten op basis de hoofdthema's. Waarin dan weer een aantal van 6 tot 8 geselecteerde maatregelen of acties worden genomen die moeten leiden tot een verbetering van de biodiversiteit. Zoals gewasdiversiteit door een ruimer bouwplan, gebruik te maken van organische mest, het uitvoeren van een niet-kerende grondbewerking, het uitvoeren van een geïntegreerde gewasbescherming, het in de herfst inzaaien van groenbemesters, het doen aan randenbeheer, kruidenrijk gras, milieu- en vogelvriendeljjk beheer of randenbeheer.

Definitie NIL
Definitie natuurinclusieve landbouw binnen dit project = Natuurinclusieve landbouw is een economisch rendabele landbouw, die optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in de bedrijfsvoering, inclusief zorg voor ecologische functies, de biodiversiteit op en om het bedrijf en de belevingswaarde van het landschap

Hoofdthema's
1. Kansrijke gewassen voor boer en natuur.
2. Duurzame akkerbouw
3. Duurzaam graslandbeheer
4. NIL-diensten van boer aan TBO (dus initiatief ligt bij TBO)

De hoofdthema's 1 tot en met 3 zijn uitgewerkt in veldexperimenten waarbij Kansrijke gewassen voor boer en natuur en duurzaam graslandbeheer reeds concreet zijn uitgewerkt in de proeftuin NIL 2022. In deze veldexperimenten worden ook gewassen akkerbouwmatig geteeld (als voedergewassen voor de veehouderij) en daarmee wordt duurzame akkerbouw meegenomen in bijvoorbeeld grondbewerking en gewasbescherming. Ook is in 2022 een verkenning geweest richting groene middelen. Voor 2023 wordt binnen het thema duurzame akkerbouw gekeken welke experimenten verder uitgewerkt kunnen worden binnen de mogelijkheden van de proeftuin.

Het vierde hoofdthema is een verkenning welke (nieuwe) NIL diensten boeren (in de nabije toekomst) kunnen uitvoeren voor Terrein beherende organisaties. In een verkenning onder 2 TBO's en 7 boeren in het Drentsche Aa gebied is aan deze 9 partijen gevraagd wat zij denken dat NIL behelst en op welke manier en voor welke werkzaamheden de landbouw een rol kan spelen in terreinbeheer op de percelen van een TBO. Het rapport is in concept opgesteld door CLM, maar is nog niet definitief afgerond en daarmee nog niet vrijgegeven voor verspreiding.

Afbeelding: bloeiende veldboon op een van de proeftuin experimenten

Keukentafelgesprekken en enquête

De vertaalslag van de definitie NIL richting de landbouwpraktijk hebben we uitgewerkt in keukentafelgesprekken met 7 boeren + 2 terreinbeherende organisaties. Doel van de gesprekken, die in maart 2022 werden gehouden, is te inventariseren welke ervaringen agrariërs en TBO's al hebben met natuurinclusieve landbouw; welke maatregelen passen zij al toe en hoe vinden ze dat deze uitwerken in de praktijk? Daarnaast willen wij zicht krijgen op wensen en mogelijkheden om meer natuurinclusieve maatregelen te nemen in de toekomst. De keukentafelgesprekken vormden vervolgens de basis voor de vragenlijst van een digitale enquête die werd verspreid onder leden van AND/LTO/DAJK. De uitkomsten daarvan zijn begin 2023 in een CLM-rapport gepubliceerd. Om het gesprek goed op gang te kunnen brengen is een praatplaat met aanknopingspunten ontwikkeld.

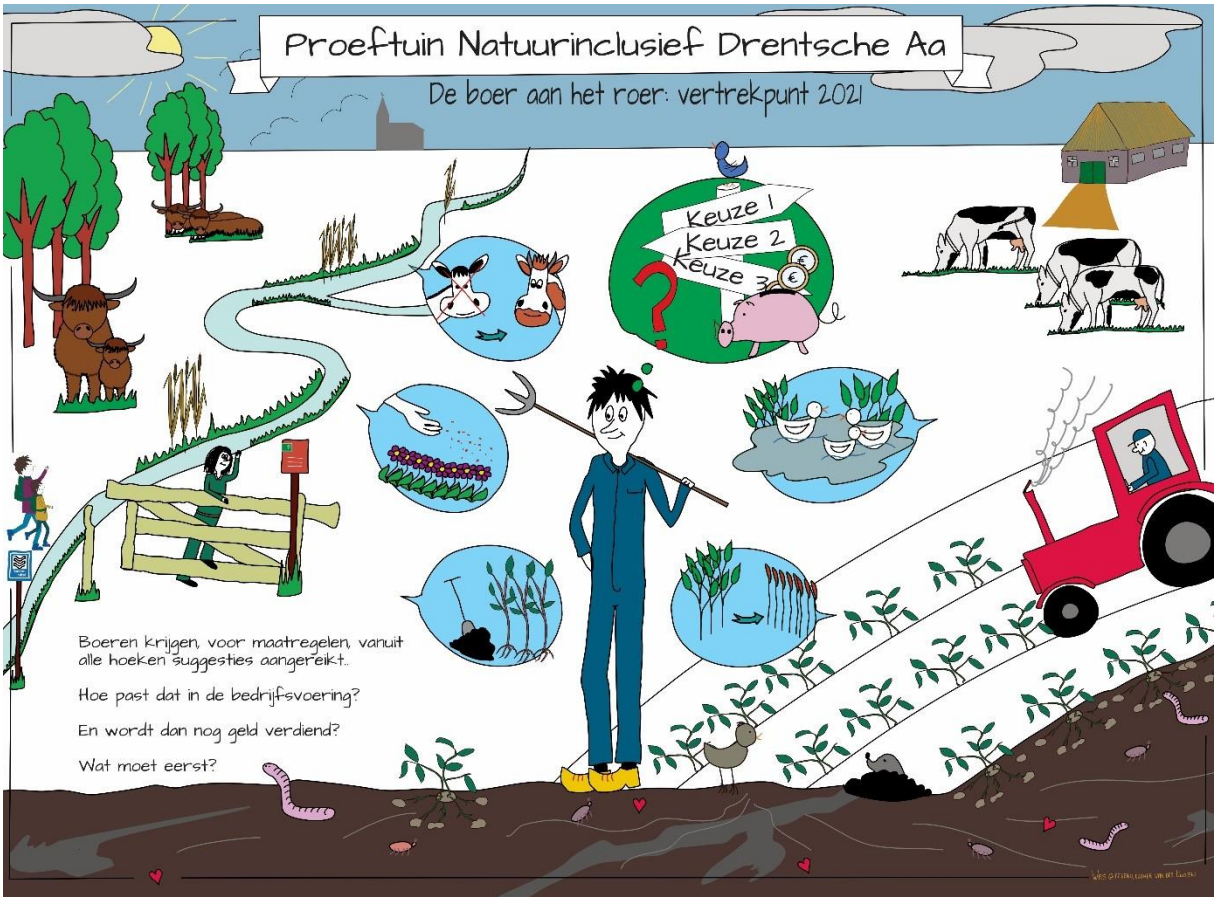

Afbeelding: praatplaat NIL Was getekend Esther van der Linden

Werkvorm CoP en expertteam

De gekozen werkvorm voor de koppeling met de landbouwpraktijk is een Community of Practice (CoP) dit is een klankbord van praktijkmensen, boeren vooral en zo nodig aangevuld met experts. De boeren in de CoP zijn een afspiegeling van boeren uit de akkerbouw en de veehouderij, die deels al ervaring hebben met het onderwerp of die er nog blanco in staan.

Onderwerpen van de CoP o.a.: NIL maatregelen, Mengteelten, Waterkwaliteit, Monitoring van biodiversiteit, Kruidenrijkgrasland, Financiële onderbouwing NIL maatregelen, Verdienmodellen

Naast de CoP draait een expertteam met vertegenwoordigers van de verschillende gebiedspartijen. Dit expertteam is bedoeld om zowel kennis te kunnen halen als voor draagvlak om de partijen mee te kunnen nemen in het proces en bij de keuzes die worden gemaakt. Het expertteam bestaat uit LTO, Staatsbosbeheer, Waterschap Hunze en Aa's, Landschapsbeheer Drenthe, CLM en de sectoren melkveehouderij, vleesveehouderij en akkerbouw.

Afbeelding: CoP veldbijeenkomsten mengteelten en kruidenrijk grasland

Monitoring

CLM heeft een Monitoring ontwikkeld voor AND en Agrarisch Natuurcollectief Oost Groningen. De methode inventariseert de boven- en ondergrondse biodiversiteit. De methode bestaat uit een rekenmodel, indicatorsoortenlijst (circa 150 soorten) en telprotocol per soortgroep. Deze is grotendeels gebaseerd op Nederlands Ecologisch Meetnet-protocollen. CLM heeft de methodiek afgestemd met de soortgroeporganisaties, Zoogdierverenging, RAVON, FLORON, SOVON, EIS kenniscentrum insecten, Akkervogels kenniscentrum en Vlinderstichting (Lommen et al., in prep) . Het geeft een score per bedrijf en score per soortgroep voor: vogels, zoogdieren, planten, insecten, kikkers en ondergrondse biodiversiteit.

Tijdens de zomermaanden zijn 4 landbouwbedrijven (2 melkveebedrijven, 1 akkerbouwbedrijf en 1 gemengd bedrijf) bezocht en zijn de inventarisaties uitgevoerd. Terugkoppeling van de eerste resultaten is gedaan tijdens de bijeenkomsten van de Community of Practice van 15 juli en 18 november 2022 door CLM. De rapportage is nog niet afgerond en daarmee nog niet vrij gegeven voor verspreiding.

In de media is aandacht besteed aan de ontwikkeling van de monitoringsystematiek middels een artikel in TROUW op zaterdag 16 juli 2022.

Vooruit blik

In 2023 wordt verder gewerkt aan de proeftuinen met productief kruidenrijk grasland. Voor de akkerbouwbedrijven wordt nog een proeftuin uitgewerkt. Voor zowel veehouderij, akkerbouw als gemengde bedrijven wordt de Crop Rotation Index bepaald, dit is een Kritische Prestatie Indicator die momenteel wordt ontwikkeld door Wageningen Universiteit.

Een landbouwbedrijf moet ook financieel duurzaam zijn, daarom wordt gezocht naar antwoorden op de vragen over de verdienmodellen rond NIL. De digitale enquête wordt uitgewerkt en de uitkomsten worden zowel binnen de projecten als daarbuiten besproken bijvoorbeeld met LTO en DAJK. De monitoring wordt uitgevoerd op nog 2 landbouwbedrijven. De resultaten komen geanonimiseerd beschikbaar. Alle onderdelen samen vormen het uiteindelijke rapport met een (beleids)aanbeveling zoals het eind 2023 wordt opgeleverd.

3. Deelproject Biodiversiteit en Participatie
Landschapsbeheer Drenthe & Brede Overleggroep Kleine dorpen

Inleiding Biodiversiteit en participatie
Vanaf 2021 werken een aantal dorpen in het Nationaal Park Drentsche Aa - in hun eigen tempo - aan het project Biodiversiteit en Participatie. Dit is één van de deelprojecten die onderdeel uitmaken van het zogenaamde impulsproject Nationaal Park Drentsche Aa 2021-2023. Landschapsbeheer Drenthe coördineert de uitvoering van het deelproject in samenwerking met de Brede Overleggroep Kleine dorpen.

Het doel van het impulsproject is om de samenhang tussen natuur en het tussenliggende en omliggende landschap sterker te maken. Vanuit het deelproject Biodiversiteit en participatie worden bewoners betrokken en uitgedaagd om hieraan een actieve bijdrage te leveren.
Allereerst krijgen bewoners van deelnemende dorpen inzicht in het ontstaan van het landschap waarin ze wonen en worden zich bewust van specifieke landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische kwaliteiten van hun directe woonomgeving. Daarna worden ze uitgedaagd om mee te denken aan het behoud en ontwikkelen van deze kwaliteiten rond hun dorp en hoe zij daaraan zelf kunnen bijdragen. Hierbij worden verbindingen gelegd tussen bewoners en eigenaren van (natuur)terreinen en landschappelijke objecten.
Vanuit Landschapsbeheer Drenthe en de Brede Overleggroep Kleine Dorpen ondersteuning en worden geënthousiasmeerd om hier zelf plannen voor te maken en tot uitvoer te brengen.

Tussenstand deelproject december 2022
Vanuit het deelproject zijn Landschapsbeheer Drenthe en de BOKD tot nu toe in drie dorpen aan de slag: Elp, Loon en Midlaren. Alle drie hebben hun eigen tempo en manier van (dorps)betrokkenheid. Dat wisten we van te voren en daar houden we ook rekening mee: we willen dat bij de stappen de regie bij het dorp blijft liggen en dat wij hen ondersteunen bij hun stappen.
Kort update per dorp:

- Elp:
  Heeft een grote groep aan inwoners die aan de slag wil met de bredere dorpsvisie. Een deel van hen wil graag aan de slag met het project Biodiversiteit en participatie. De opbrengsten uit ons project kunnen van waarde zijn voor de te ontwikkelen dorpsvisie. Elp heeft de inwonersgroep bijna rond zodat we daarna ook van start kunnen gaan met dorpsbrede bekendheid en betrokkenheid bij dit project.
  Verder is afgelopen jaar een landschapsbelevingsonderzoek uitgevoerd door RUG en een landschapsbiografie geschreven door studenten van Van Hall Larenstein.
- Loon:
  De actieve projectgroep uit het dorp bestaat uit de zogenoemde biodiversgroep en dorpsbelangen. Zij hebben afgelopen zomer een aantal dorpsbijeenkomsten georganiseerd waaronder een dorpswandeling. Tijdens de wandeling werd het dorp volgens ‘methode landschap in zicht’ waargenomen en vervolgens gewaardeerd. De uitkomsten hiervan en de informatie uit gesprekken worden aangegrepen om enerzijds alvast aan de slag te gaan met kennissessies (oa bij boer Uiterwijk op bedrijfsbezoek en een avond over het ontstaan van het landschap) en

anderzijds met het opzetten van een ambitiedocument. Het ambitiedocument is van en voor het dorp – BOKD en LBD ondersteunen hierbij.

- Midlaren:
  Dit dorp ging als eerste van start en heeft een aantal dorpsmomenten gehad, waaronder een fietstocht. Midlaren schrijft op dit moment aan hun ambitiedocument. Zij hebben o.a. een lijst met zeven speerpunten waaraan zij willen werken waaronder het terugbrengen van de roggelelie in het gebied. Ook het aanbrengen van bij het landschap passende akkerranden staat op hun wensen/ideeënlijst. Hierover lopen verkennende gesprekken met grondeigenaren en de gemeente.
  Ook bij Midlaren is afgelopen jaar een landschapsbelevingsonderzoek uitgevoerd door RUG en een landschapsbiografie geschreven door studenten Van Hall Larenstein.

2023: plus twee dorpen

In 2023 kunnen nog twee dorpen in het Nationaal Park aan de slag met het Impuls-deelproject Biodiversiteit en participatie. In december en januari wordt het project toegelicht bij dorpsbelangen van respectievelijk Drouwen – Bronneger – Bronnegerveen en Gasteren.

Foto: Excursie in Elp door studenten van Van Hall over de ontstaansgeschiedenis van het landschap (april 2022)

Foto: Bewoners in Loon brengen met elkaar de landschappelijke waarden in en rond het dorp in beeld (juni 2022).

Foto: Vijftig dorpsbewoners luisteren in een lokale boerenschuur aandachtig naar een lezing over de ontstaansgeschiedenis van het landschap in en rondom Loon (oktober 2022).

4. Deelproject Energietransitie & Participatie

De regie in eigen hand houden, laagdrempelig, toegankelijk voor iedereen, met zorg voor landschap en natuur en met behoud van het unieke karakter van het gebied. Zo willen we samen met vertegenwoordigers en inwoners van de dorpen uit het Drentsche Aa gebied vorm geven aan de energietransitie. We zorgen voor een door het gebied gedragen langjarige aanpak voor verduurzaming van de energievoorziening met behoud van ruimtelijke kwaliteit, erfgoed, landschap en natuur.

Het deelproject Energietransitie en Participatie Drentsche Aa werkt primair op het gebied van de energietransitie voor en door de lokale samenleving met landschap en erfgoed als belangrijkste uitgangspunten. Het deelproject wordt uitgevoerd door de Natuur en Milieufederatie Drenthe in samenwerking met de BOKD en de Hanzehogeschool.

Inwonersvisies op de energietransitie in het Drentsche Aa gebied
In de Energietransitie Drentsche Aa staan inwoners centraal: Hoe kijken zij naar hun leefomgeving en welke energiemaatregelen vinden zij daar bij passen? Om deze vraag te beantwoorden heeft het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanzehogeschool een onderzoek uitgevoerd. Als eerste stap van dit onderzoek is er een online sessie georganiseerd waarbij inwoners met elkaar in gesprek gingen over waarden die zij hechten aan het Drentsche Aa-gebied. Specifiek wilden we het hierbij hebben over het karakter van de omgeving, impact van de energietransitie en andere waarden die inwoners belangrijk vinden. De uitkomsten van deze avond zijn gebruikt om een enquête op te stellen voor alle inwoners. De vragenlijst is in januari 2022 breed uitgezet en leverde meer dan 150 reacties van inwoners uit het gebied op. Tenslotte is er een ronde ´gesprekstafels´ geweest om de resultaten samen met inwoners te duiden en om te zetten in inhoudelijke en concrete handvatten voor dorpen en energie initiatieven.

Conclusie van het onderzoek
Inwoners van het Drentsche Aa gebied willen klimaatactie. Maar zij zijn ook trots op hun woonomgeving en willen de natuur- erfgoedschatten in het gebied behouden. Omdat de energietransitie invloed kan hebben deze waarden, willen ze zorgvuldig te werk gaan: Energiemaatregelen passend in het gebied en liever niet in het zicht. En inwoners willen hierbij het initiatief in eigen hand houden.

Het onderzoeksrapport is inmiddels beschikbaar en wordt nu vertaald in een publieksvriendelijk rapport met ´Inwonersvisies op de energietransitie in het Nationaal Park Drentsche Aa`. Lokale groepen kunnen dit document gebruiken als inspiratiebron voor hun dorpsplannen en energieprojecten en geeft overheden een handvat voor het verder ontwikkelen en uitvoeren van hun beleid.

Dorpsenergievisies en plannen
Een belangrijk onderdeel van het project is hulp bij het maken van dorpsenergieplannen. In de plannen doen de lokale gemeenschappen uitspraken over hun ambities en voorwaarden. Daarmee worden energiemaatregelen voorgesteld die bij het dorp en de omgeving passen.

Om de dorpsenergieplannen richting te geven maken we gebruik van het werkboek WIJ DOEN HET! Het werkboek helpt om zelf antwoorden te formuleren op vragen zoals: Wat vinden wij belangrijk, hoe

willen we met elkaar én met ons dorp en onze omgeving omgaan? Het Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen), Het Oversticht, Dijkoraad, BuildinG en ZuinigWonen ontwikkelden het werkboek met gelden van RVO, de provincie Drenthe en de gemeente Westerveld.

Om voortgang te monitoren en goede opvolging te geven gebruiken we de '***dorpsmonitor***'. Hierin komt per dorp alle informatie samen: de ambitie van de inwoners van het dorp, hun visie op de energietransitie, de manier waarop zijn georganiseerd zijn, de geplande en uitgevoerd activiteiten en een omschrijving van de activiteiten/projecten die de dorpen geïnitieerd hebben of nog willen initiëren.

Het project is actief in een zevental dorpen: Hooghalen, Eext, Rolde, Gasteren, Midlaren, Noordlaren en Glimmen. Gesprekken zijn gaande met een achtste dorp. In sommige dorpen waren inwoners al aan de gang. In andere dorpen waren er nog geen gezamenlijke activiteiten op het gebeid van de energietransitie, maar werd er individueel al wel het één en ander gedaan, met name op het gebeid van bespring en zon-op-dak. In alle gevallen waren er genoeg aanknopingspunten voor het project om de samenwerking aan te gaan.

Concrete projecten en acties
Er gebeurt inmiddels al heel veel op het gebeid van de energietransitie in de dorpen. Inwoners willen graag snel aan de slag en zijn op zoek naar laagdrempelige activiteiten. Vaak zijn deze activiteiten gericht op energiebesparing, maar er zijn ook ambities om collectief energie op t wekken. Hieronder een aantal voorbeelden:

De werkgroep Gasteren Goed voor Elkaar is in de zomer van 2022 gestart naar aanleiding van een presentatie van het onderzoeksrapport: *'We merken dat de beste manier om dorpsbewoners te betrekken is door het organiseren van activiteiten en door praktische zaken aan te bieden. We hebben inmiddels twee opgeleide energiecoaches. Er zijn 5 mensen in opleiding voor warmtescanners. Gasteren Goed voor Elkaar heeft een klusteam om meteen kleine maatregelen uit te voeren.'*

Dorpscoöperatie Noordlaren houdt een winteractie voor inwoners van Noordlaren en omgeving. Inwoners kunnen meedoen met een actie waarin met een warmte (infrarood) camera warmtelekken worden opgespoord. De kieren worden direct gedicht. Dit levert een onmiddellijke energiebesparing op.

In andere dorpen worden mogelijkheden onderzocht om collectief energie op te wekken. Zo startted de Energiecoöperatie Ossenstroom eind 2021 met een duurzame missie: het dorp Eext voorbereiden op een toekomst met duurzame energiebronnen. Met oog voor het behoud van karakteristieke elementen en sociale cohesie werkt de groep met passie aan de energietransitie in het dorp. De focus ligt eerst op het realiseren van duurzame opwek. Er is al een dak gevonden waar asbest plaatsmaakt voor een partij zonnepanelen waarvan de stroom collectief afgenomen kan worden.

Kennissessies

Ter ondersteuning van de dorpsprocessen worden kennissessies georganiseerd waarin dorpen ervaringen uitwisselen en experts nieuwe kennis en informatie aandragen. Sommige van deze kennissessies zijn generiek, anderen thematisch. Zo is er in juni 2022 een kennissessie over de verduurzaming van erfgoed georganiseerd. Eind 2021 is een kennissessie geweest over Landschap en Energie Drentsche Aa-gebied en begin 2022 een sessie voor de introductie werkboek '*Wij Doen Het'*